

Het archeologisch onderzoek op de site Euroshopping / Het Clarenhof

Stad Mechelen – dienst Archeologie

Intra/extra muros

Het terreinwerk bij het Lorettenklooster was nog maar net afgerond, of de stedelijke dienst Archeologie stond alweer voor een nieuwe uitdaging: het archeologisch onderzoek op de site Euroshopping/Het Clarenhof. In deze nieuwsbrief lees je alvast de eerste resultaten van deze langverwachte opgraving. Geïnteresseerden kunnen ook altijd even een kijkje komen nemen aan de rand van de put. Op zondag 24 mei organiseert de dienst Archeologie zelfs een heuse openleufdag (p.8)!

De dienst Archeologie heeft haar actieterrein geleidelijk aan uitgebreid tot buiten de stadskern (p.6). Begin 2009 mochten we daarvan de eerste vruchten plukken. In Hombeek en Mechelen-Noord werden onder meer sporen gevonden uit de ijzertijd en de Romeinse tijd. In beide gevallen werd het onderzoek door de projectontwikkelaars uitbesteed aan projectbureau Archaeological Solutions.

Ondertussen werd door de dienst Archeologie ook een vooronderzoek uitgevoerd in het kader van de ontwikkeling van de voormalige OVAM-site. Er zijn immers plannen om op dit terrein aan de Kan. De Deckerstraat een ondergrondse parkeergarage te bouwen. Het vooronderzoek bestond voornamelijk uit een grondige studie van diverse bronnen, waaronder de hiernaast afgebeelde foto uit 1929 door C. Joosen, genomen van op de Sint-Romboutstoren in noordelijke richting. Rechts op de voorgrond bevindt zich de grote tuin van het Aartsbisshoppe-lijk Paleis. Daarachter liggen de panden die uitgeven op de Kan. De Deckerstraat, met rechts het enorme zadeldak van het refugium van Tongerlo en vlak daarnaast vermoedelijk een restant van het hof van Chièvres. Verder naar rechts bevindt zich het plangebied dat op het moment van de foto nagenoeg volledig wordt ingenomen door de fabrieks-

gebouwen van de “Manufacture des Meubles de la Dyle”. De panden links op de voorgrond geven uit op de Sint-Katelijnestraat. Naar de toekomst toe verwachten we ook hier een opgraving.

Bart Robberechts, diensthoofd

Euroshopping / Het Clarenhof

Reeds lang was het Euroshoppingcomplex een doorn in het oog van menig Mechelaar. De grootschalige volumes van het bouwblok en de parking pasten niet goed in de stad en de massale leegstand binnenin leidde tot verkrotting die de hele buurt besmette. Het werd dus hoog tijd dat het gedrocht tegen de vlakte ging en werd aangevangen met de opwaardering van de buurt; de bouw van wooncomplex Het Clarenhof.

Niet enkel verdwijnt deze stadkanker definitief uit het zicht, de werken geven tevens aanleiding tot een uitgebreid archeologisch onderzoek.

Op bezoek bij de huidenvetters

Leermarkt, Blaasbalgstraat, Huidenvettersstraat, ... Bij wie vertrouwd is met de oude ambachten zullen deze straatnamen ongetwijfeld een belle-tje doen rinkelen. 'Huidenvetters' is immers de middeleeuwse benaming voor leerlooiers, de ambachtslui die runderhuiden tot leder bewerkten. Rond 1250 woonden de leerlooiers bij mekaar naast de Melaan in de

19de-eeuwse resten worden blootgelegd door archeologen

Huidenvetterspraktijk

Dat de huidenvetterswijk precies op deze plaats terug te vinden is, is geen verrassing en kan verklaard worden vanuit de praktijk. Om leer te looien ontdeedden de huidenvetters de huiden eerst van haar en vleesresten o.a. door ze te behandelen met ongebluste kalk in zogenaamde kalkputten. Daarna werden de huiden gewassen en in kuipen gelegd met gemalen eikenschors. Het looizuur uit de eikenschors kreeg dan vele maanden de tijd om in te werken op de huiden. Nadien werden de huiden opnieuw gewassen. De nabijheid van stromend water, in dit geval de vliet 'De Gracht', was dus geen overbodige luxe.

Situering van de werkputten in 16de-eeuwse context

Zicht op het achtererf met de blootgelegde muur- en vloerresten van het fortje

Situering van de wijk 'de Ham' in het lager gelegen deel van de stad

Rik Wouterstraat, die trouwens tot in de 19de eeuw Vetterstraat werd genoemd. In de loop van de 14de eeuw verhuisden de leerlooiers naar de wijk 'de Ham' (zie ook kaderstuk op p.5). Hoewel er vandaag geen water meer te bespeuren valt in de onmiddellijke nabijheid, betekent de benaming Ham 'land gelegen in een rivierbocht'. Waar die rivierbocht zich bevond, is nu niet meer duidelijk. Wat echter nog wel aantoonbaar is, is het laaggelegen grondniveau; de buurt ligt namelijk slechts tussen 5 en 6 m boven zeeniveau. Ook de vele vlietjes in de buurt wijzen erop dat het gebied oorspronkelijk erg drassig was. In 1291 is er zelfs sprake van 'het eiland in de Ham'. Waarschijnlijk gaat het om het terrein dat omsloten werd door twee armen van de vliet 'de Klem'.

Feiten vs. fictie?

In februari van dit jaar werd begonnen met de opgraving. Hoewel de totale omvang van het bouwblok waartoe het Euroshoppingcomplex behoorde, 0,8 ha beslaat, wordt enkel een vierde ervan -de zone tussen de Leermarkt, de Blaasbalgstraat, de Huidevettersstraat en de vliet 'De Gracht'- onderzocht. De reden hiervoor is eenvoudig: in de jaren '70 werd ten noordwesten van de vliet de ondergrond tot op grote diepte weggegraven voor de bouw van de kelders van het Euroshoppingcomplex. Bij de bouw werd niet de minste rekening gehouden met het erfgoed dat in de bodem zat. Zo werden o.a. de resten van het 17de-eeuwse klooster van de rijke Claren, waaraan het nieuwe project de naam Clarenhof ontleent, onherroepelijk vernietigd.

Ten zuidoosten van de vliet stonden tot voor kort enkele 19de-eeuwse woonhuizen. Op deze plek kunnen wél nog resten van vele eeuwen bewoning verwacht worden. Om de bodem op deze plaats zo nauwkeurig mogelijk bloot te leggen, worden de werken uitgevoerd in 3 fasen of 'werkputten'. Van fase 1 kunnen we u alvast enkele resultaten voorschorten.

Een huis met een verleden

Tot in 1973 stond ter hoogte van werkput 1 een huis in traditionele bak- en zandsteenstijl. Archeologisch onderzoek wees uit dat het gebouwd werd in de 16de eeuw. In de 19de eeuw werd op het achtererf van het huis een fortje aangelegd. Een smal paadje verschaftte toegang tot vier kleine huisjes. In de laag onder dit fortje, tegen de vliet aan, werd een interessante ontdekking gedaan. Hier werden enkele van de hieronder vermelde kalkputten aangetroffen; het eerste bewijs dat de bewoners inderdaad leerlooiers waren! Het grote 16de-eeuwse huis bleek een bakstenen voorloper te hebben, die in de loop van de 14de eeuw gebouwd werd. En we kunnen nog verder terug in de tijd. Tijdens de late 13de eeuw stond er op deze plaats een huis waarvan het muurwerk uit zeer grote bakstenen bestond, kloostermoppen genaamd. Dit pand was op zijn beurt de opvolger van een huis dat vermoedelijk uit hout was gebouwd. Van dit 'oudste' huis werden voorlopig enkel vloeren in aangestampte leem teruggevonden. Het vervolg van het onderzoek levert hopelijk de grondplannen en de vroegste geschiedenis van deze woningen op.

Huis in traditionele bak- en zandsteenstijl

Hoornpitten

Niet enkel de kalkputten en de vliet zijn een aanwijzing dat het hier om een huidenvetterswijk gaat. Over de hele site verspreid worden hoornpitten en andere dierlijke botresten aangetroffen. De basisgrondstof voor het leder, runderhuiden, werd door de slaggers geleverd aan de leerlooiers met de hoornpitten nog aan de huiden vast. Op die manier kon men controleren of men geen huiden van honden of varkens gebruikte, wat volgens een reglement van 1382 verboden was. Naast het gebruik van runderhuiden was ook het gebruik van schapehuiden toegestaan.

Zicht op de cirkelvormige bakstenen kalkputten

Het gewelf van de beerput van het bijgebouw langs de Huidevettersstraat

Schatten uit de beerput

Meer naar de Huidevettersstraat toe stond een tweede huis dat jammer genoeg heel wat minder goed bewaard was. Op deze plek werden namelijk in de 19de eeuw nieuwe huizen met grote kelders aangelegd die de resten van het oude gebouw grotendeels vernield hebben. Slechts de achtergevel en een bijgebouw werden nog teruggevonden. Onder de kelder van het bijgebouw bevond zich verrassend genoeg een beerput. Verwacht wordt dat zich daarin nog veel voedingsresten bevinden, en dus een schat aan informatie over het dagelijks leven en de welstand van de bewoners!

Het archeologisch onderzoek op de site Euroshopping/Het Clarenhof loopt nog tot september dit jaar. Uitgebreider nieuws krijg je in een volgende nieuwsbrief. Wie echter niet kan wachten, kan alvast een kijkje nemen op de site!

Wijk van de leerlooiers

Het centrum van de leerlooierswijk bevond zich op het zogenaamde eiland in de Ham. Op deze plaats werd in 1514 de kapel van het huidenvettersambacht in gebruik genomen. Deze kapel, gewijd aan Maria Magdalena, gaf aanleiding tot de naam Kapelstraat. Vlak naast de kapel waren drie tot vier huisjes ingericht als godshuis (verzorgingstehuis voor armen en bejaarden) voor de mannen van het ambacht. Voor de weduwen van de meesters werd in 1422 op de Bruul het Sint-Barbaragodshuis gesticht.

De naam Blaasbalgstraat (1598) duikt pas laat in de teksten op. Toch is het waarschijnlijk een van de oudste straten van deze buurt, want in de 15de eeuw werd deze straat 'den Ouden Ham' genoemd. De straat ontleende haar huidige naam aan het huis 'de Blaasbalg' dat hier zeker al in 1403 stond. Bij het huis de Blaasbalg bevond zich een plaatselijke verbreding van de straat. Dit mini-pleintje werd 'de Blaasbalgplaats' genoemd.

Prestedelijk Mechelen

Niet alleen in de stadskern wordt aan archeologisch onderzoek gedaan, ook in het buitengebied is de stedelijke dienst Archeologie actief. In het voorjaar van 2009 werden op advies van de dienst Archeologie drie nieuwbouwlocaties aan een archeologisch vooronderzoek onderworpen. In twee van de drie gevallen leidde dit vooronderzoek tot een definitieve opgraving. Waar we in de stadskern bijna uitsluitend te maken krijgen met sporen uit de late middeleeuwen en recentere periodes, biedt het buitengebied ons vooral een blik op de prestedelijke geschiedenis.

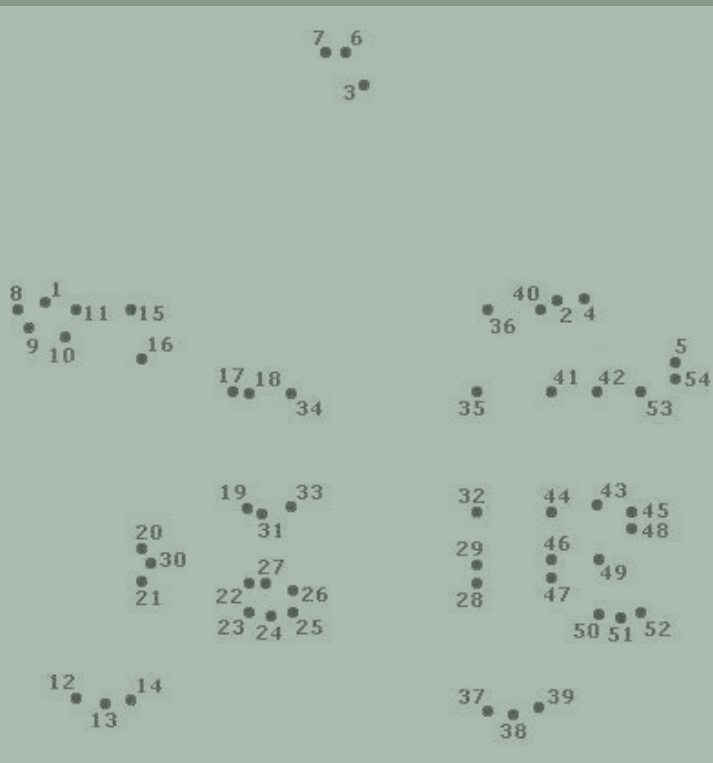
Hombeek

De Hombekerkouter in Hombeek maakt deel uit van een eeuwenoud akkercomplex dat zich uitstrekt tussen de kernen van Hombeek en Leest. De vruchtbare zandleembodem maakt dat het gebied al zéér lang in gebruik is als landbouwgrond. Op een terrein van ca. 0,25 ha werden onder meer twee rechthoekige kuilen aangetroffen, deels gevuld met houtskool. De wanden van de kuilen vertoonden sporen van brand. Vermoedelijk

Een archeoloog van AS legt het eerste crematiegraf bloot

6 Verbind de bolletjes van de spieker

Spiekers zijn gebouwtjes met vier of zes palen die vermoedelijk dienst deden als opslagplaats voor graan en andere akkervruchten. Wil je weten hoe zo'n spieker er uit zag, verbind de bolletjes in de juiste volgorde met elkaar.

De twee vermoedelijke crematiegraven en de paalsporen van een spieker

Eén van de crematiegraven wordt in kwadranten opgegraven

Paalsporen van een éénschepige constructie uit de ijzertijd

De gecoupeerde paalsporen

hebben we te maken met een paar crematiegraven uit de Romeinse tijd. De grote hoeveelheid houtskool en de rood verbrande wanden laten vermoeden dat de nog smeulende resten van de brandstapel in deze kuilen begraven werden. Deze denkpiste wordt ondersteund door gelijkaardige vondsten in de omgeving, bijvoorbeeld het brandrestengraf dat in 1939 op de site Warande-Den Berg in Leest werd aangetroffen. Een tweede hypothese verklaart de kuilen als meilers, kuilen die gebruikt werden voor het stoken van houtskool voor huishoudelijk of industrieel gebruik. Verder onderzoek naar de inhoud van deze kuilen zal mogelijk uitsluitel geven. Verder werden op het terrein ook enkele leemextractiekuilen en paalsporen gevonden. Deze konden met behulp van enkele scherven in de ijzertijd (750–57 v.C.) gedateerd worden. Aan de hand van enkele paalsporen kon het grondplan van een kleine éénschepige constructie, een zogenaamde spieker, gereconstrueerd worden. De resten van het bijhorende woonhuis moeten zich ergens in de buurt bevinden. Ook elders op de kouter worden nog nederzettingssporen verwacht.

Mechelen-Noord

In een straal van 5 km rond de site aan de Blarenberglaan, aan de overkant van de Dijle, worden maar liefst twaalf ijzertijdsites gelokaliseerd. Op de site zelf kwamen niet minder dan 41 sporen aan het licht, voornamelijk uit de ijzertijd en de 18de-20ste eeuw. Deze laatste houden wellicht verband met de Schaliënhoeve, ten noorden van de site. Oude kaarten tonen ten zuiden van het hoofdgebouw van de Schaliënhoeve een kleiner gebouw. Op die plek werden bij het onderzoek muurfragmenten van baksteen met kalkmortel aangetroffen. De meeste sporen op de site Blarenberglaan zijn echter een stuk ouder. Een twintigtal paalsporen vormen samen de plattegrond van een éénschepige constructie. In de nabijheid van deze constructie werden ook een vijftal grotere kuilen gevonden. Aan de hand van de scherven die in de sporen werden aangetroffen, konden deze gedateerd worden in de ijzertijd. Dat de constructie vermoedelijk niet geïsoleerd stond, getuigen nog dertien andere paalsporen – echter zonder schervenmateriaal – waarvan vijf een tweede plattegrond vormen. Vermoed wordt dat het gaat om twee gebouwen die behoorden tot éézelfde nederzetting. Vanuit landschappelijk oogpunt bekeken valt het op dat deze nederzetting erg gunstig gelegen was op een wat hoger gelegen terrein aan de rand van de Dijlevallei.

Papenhof

Ondanks de hoge verwachtingen werden tijdens het archeologisch vooronderzoek in het kader van woonproject Papenhof geen belangwekkende vondsten gedaan. Op het ca. 6 ha grote terrein werden een muurtje en twee grachten gevonden die mogelijk verband houden met het 18de-eeuwse Papenhof. De weinige andere sporen (paalsporen en veelal recente kuilen) liggen verspreid over het terrein en vormen bijgevolg geen aanleiding tot verder onderzoek. De bodem bleek bovendien zwaar verstoord, onder meer als gevolg van de aspergeteelt en de afbraak van tuinbouwerres.

Fietsen onder de Hemel

Met het festival Stadsvisioenen viert Mechelen in 2009 de 450ste verjaardag van het aartsbisdom Mechelen. Van 21 maart tot 21 juni bruist de stad van de culturele activiteiten. Het aartsbisdom heeft door de eeuwen heen een onuitwisbare stempel gedrukt op de groei en het uitzicht van Mechelen.

Tal van plaatsen in en rond de stad hadden voordien al een heilige betekenis, al merk je dat niet meteen op. De fietstocht voert je langs bekende en vergeten sacrale plekken in de groene rand van Mechelen: verdwenen abdijen, prehistorische grafvelden, kapellen en kruisen, kleurrijke bakens van volksdevotie.

Om aan ieders fysieke conditie tegemoet te komen, krijgt de fietser de keuze tussen een lange (50 km) of een kortere (30 km) toer. Waar de korte toer na een bezoek aan Hombeek, Leest en Heffen aan de Winketkaai terug de stad induikt, maakt de lange toer een omweg via Rumst, Sint-Katelijne-Waver en Muizen.

Voor wie de smaak te pakken heeft: praktische informatie, het kaartje en de route- of MP3-begeleiding, vind je op <http://www.stadsvisioenen.be> (zoek op 'fiets'). Een must voor elke fiets- en archeologieliefhebber!

Opensleufdag tijdens het Jonge Harten Feestweekend!

Tijdens het derde feestweekend van Stadsvisioenen is de stad in handen van al wie jong is van hart. Ook de stedelijke dienst Archeologie deelt in de feestvreugde, want naast muziekoptredens, beiaardconcerten en nocturnes is op zondag 24 mei de site Euroshopping/Het Clarenhof (zie p.2) uitzonderlijk toegankelijk voor jongeren én ouderen met een hart voor archeologie!

Je krijgt de kans om onder begeleiding van de archeologen de site te bezoeken en samen de geheimen van deze oude leerlooierswijk te ontrafelen. Jongeren en kinderen kunnen aansluiten bij de actieve workshops van JCW en leren zo enkele basisbeginselen van de archeologie!

Rondleidingen en workshops vinden doorlopend plaats op zondag 24 mei van 14u tot 17u, op de site Euroshopping/Het Clarenhof aan de Blaasbalgstraat.

Voor meer info: www.stadsvisioenen.be

Graftoer

De grote begraafplaats aan de rand van de stad, zoals wij die vandaag kennen, is een ontwikkeling van na 1785. Vóór die datum werden de meeste inwoners van Mechelen op een kerkhof binnen de stadsmuren begraven. Vandaag worden deze begraafplaatsen aan het oog onttrokken door latere bebouwing, maar de resten in de bodem zijn er nog wel. Op 19 en 20 juni wandel je bij avond langs deze vergeten begraafplaatsen en geeft een gids uitleg over begrafenispraktijken van vroeger en nu. In de wandeling zijn plaatsen opgenomen die exclusief voor deze gelegenheid toegankelijk zijn voor het grote publiek. Zo krijg je de kans om naast de aartsbisschoppelijke crypte van de Sint-Romboutskathedraal ook de crypte van de basiliek van Hanswijk en deze van de Sint-Pieter-en-Paulkerk te bezoeken.

Prijs: 5 euro/pp - rondleidingen om 18u en 20u

Inschrijven via www.uitinmechelen.be of 070 22 28 00

COLOFON **Samenstelling en teksten:** Frank Kinnaer, Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn, Eva van Loock. Met dank aan alle medewerkers | **Illustraties:** Archaeological Solutions, Stadsarchief Gent, Stadsarchief Mechelen Fonds Berlemont, Stad Mechelen | **Vormgeving:** Pigment.be | **Druk:** Artoos | **V.U.:** Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen | F2009/797/014. Vorige edities van onze nieuwsbrief vind je op www.mechelen.be/archeologie.

Activiteit

Op de site

Onderzoek

Extra informatie

Spel